

19. Yüzyılda Mardin Kadın Vakıfları ve Kadınların Mülkiyet İlişkileri*

Ekrem Akman**

Öz

Bu çalışmanın konusu 19. yüzyılda Mardin’de kadınların kurduğu vakıflar, kadınların vakıflar bağlamında iktisadî rolleri ve mülkiyet ilişkileridir. Makalede cevabı aranan temel soru, kadın vakıflarını diğerlerinden ayıran özellikler, kadınların vakıflar aracılığı ile ortaya koydukları sosyal ve iktisadî faaliyetler etrafında gelişen mülkiyet ilişkileridir. Mülk sahibi olarak vakıf kuran, vakıflarda müteveli ve lehdar olarak kadınların iktisadî ve sosyal rollerinin derecesi çalışmanın temel problemidir. Çalışmada öncelikle Mardin’de kadınların 19. yüzyılda kurdukları vakıflar; vakfiyeler, şer’iyye sicilleri ile arşiv belgeleri temel alınarak tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Mardinli kadınların 19. yüzyılda kurdukları vakıfları tanıtarak, Osmanlı toplumunda kadın ve mülkiyet ilişkileri hakkındaki tartışmalara Mardin örneği bağlamında katkı sağlamaktır. Kadın vakıfları ve kadınların mülkiyet ilişkilerine dair literatür taramasına ve alandaki tartışmalara kısaca değinildikten sonra Mardinli kadınların kurdukları vakıflar tespit edilerek özelliklerine değinilmiştir. Makalede, ayrıca vakıf kurucusu, *müteveli* ve *lehdar* olarak kadınların vakıflardaki rolleri ve diğer akrabalarıyla mülkiyet ilişkileri ve mücadeleleri de ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Yakınçağ Tarihi, Mardin, Vakıf, Kadın Vakıfları, Kadın ve Mülkiyet.

Mardin Women’s Waqfs in the 19th Century and Women’s Property Relations

Abstract

The subject of this study is the waqfs established by women in Mardin in the 19th century, their economic roles and property relations in the context of waqfs. The main question sought to be answered in the article is the features that distinguish women’s waqfs from others, and their property relations that develop around the social and economic activities of women through foundations. The main problem of the study is the degree of economic and social roles of women as property owners who have established waqfs and are trustee and beneficiary of waqfs. This study primarily determines the waqfs established by women in Mardin in the 19th century on the basis of waqf certificate-charters, court records and archival documents. The aim of this study is to introduce the waqfs established by the women of Mardin in the 19th century and to contribute to the discussions about women and their property relations in the Ottoman society in the context of the Mardin sample. This work deals with a literature review on women’s waqfs and women’s property relations, and briefly mention the discussions in the field. Then this article identifies the foundations established by the women of Mardin and mentions their characteristics. This study also reveals the roles of women as waqf founder, *trustee* and *beneficiary* in foundations and their property relations and struggles with their other relatives.

Keywords: Contemporary Ottoman History, waqf, Mardin, women’s waqfs, women and property.

* DOI: vakiflar.1013092

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Ekim 2021 / October 2021

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Şubat 2022 / February 2022

** Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; MARDİN-TÜRKİYE;
e-mail: ekremakman@artuklu.edu.tr; ekremakman@yahoo.com; ORCID: 0000-0003-2784-3908.

Giriş

Vakıflar; aile, miras, mülkiyet, yargı ve ticaret hukukuyla ilişkisi nedeniyle sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi ve mali boyutları olan Osmanlı toplumunun en yaygın dini ve sosyal müessesesidir. İslam şehir tarihi, vakıf sistemi ve işleyişiyle yakından ilgilidir. Kaynağını dinden alarak hayır yapma temeli üzerinde gelişen vakıf kurumu, hayatın hemen her alanında Osmanlı toplumunu sarıp sarmalayarak, toplumsal yapıyı bir vakıf medeniyetinin merkezine oturtmuştur. Vakıf kuranlar arasında erkekler çoğunlukta ise de azımsanmayacak oranda kadınlar da yer almıştır. İslam toplumunda kadınlar, mülk sahibi olarak şehrin dini, sosyal ve kültür hayatında varlıklarını en çok vakıflar aracılığı ile ortaya koymuştur.

Bu makalede 19. yüzyıldan Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar Mardin'de kadınların kurdukları vakıflarda, vakıf kurucusu, müteveli (yönetici) ve lehdar (vakıftan yararlanan) olarak kadınların rolleri ve mülkiyet ilişkileri araştırılmıştır. Vakıf bağlamında kadınların mülk edinme hakları, servetlerinin niteliği, mal ve mülklerin tasarrufunda iradelerini ne şekilde kullandıkları, aile içi güç dengelerindeki iktisadî rolleri ve statüleri vakfiyeler ve şer'iyeye sicillerindeki belgeler temelinde ortaya konmuştur. Bu çalışmanın amacı, Mardin'de kadınların kurdukları vakıfları, vakfiyeler ve şer'iyeye sicillerindeki kayıtlarla tespit ederek, kadınların vakıflar etrafında gelişen mülkiyet ilişkileri tartışmalarına Mardin örneği ile katkı sağlamaktır. Konunun Mardin'de yaşayan kadınları merkeze almasının sebebi, Mardin'in Artuklu beyliğinin merkezi olması ve buradan aldığı kültürel şehir mirasını Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar bir vilayet ve sancak merkezi olarak korumasıdır.

Çalışmada, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki (VGMA) Mardin vakıfları, Cumhurbaşkanlığı Devler Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki (BOA) Evkaf Defterleri ve Mardin şer'iyeye mahkemesine ait şer'iyeye sicillerinden döneme ait defterler kullanılmıştır. Adı geçen arşiv kayıtlarında Mardinli kadınların kurduğu otuz adet vakıf tespit edilmiş ve mahkeme kayıtlarında (şer'iyeye sicili) kadınların vakıf kurucusu, müteveli, lehdar ve davacı olarak ilişkili olduğu belgeler incelenmiştir. Kadınların mülkiyete dair iradeleri, geride bıraktıkları vakfiyeler, alım-satım kayıtları, aile bireyleri veya toplumun diğer kesimleriyle mahkemelere taşınan sayısız mülkiyet davası son yıllarda yerli ve yabancı araştırmacıların da dikkatini çeken bir konu olmaktadır. Bu bağlamda Mardin'de vakıf kuran kadınların kimlikleri, sosyal sınıflandırmadaki yerleri, vakıflarının özellikleri, vakfedilen mülk çeşitleri ve hacimleri, kadınların servet kaynakları, miras davalarında kadın ve mülkiyet ilişkisi sorularına cevap aranmış, Mardin özelinde ve vakıflar bağlamında kadınların sosyal ve iktisadî rolleri mercek altına alınmıştır.

Fıkıh kaynaklarında kadın ya da erkek vakfı diye bir sınıflandırma olmadığından dolayı İslam hukuku alanında kadın vakıfları konusunda müstakil eserler ortaya çıkmamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı geniş bir vakıf kaynakçasında da böyle bir ayırma rastlanmamaktadır (Çınar vd. 2015). M. Fuat Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan, vakıflarla ilgili titiz çalışmalarında vakıfların sadece hukuk, mülkiyet ve iktisat açısından değil aynı zamanda toplumsal sınıflar ve şehir tarihi açısından da önemine dikkat çekmişlerdir (Barkan, 1940; Köprülü, 2019). Vakıflar hakkında önemli metodolojik bir çalışma, Bahaeddin Yediyıldız'ın *18. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi* adlı çalışmasıdır (2003). Yediyıldız, söz konusu kitapta yeni bir yöntem deneyerek sayısı on binleri bulan vakfiyeler içinden seçkici bir yöntemle vakıfların kurucuları, türleri, müteveli ve lehdarları, kaynakları, vakıf kurucularının sosyal sınıftaki yerleri, vakıf kurmadaki sebep ve motivasyonlarını tahlil ederek ortaya koymuştur. Nazif Öztürk (1999) ve Hasan Yüksel (1999) benzer yöntemle konuyu ele alan çalışmalar yapmışlardır. Ahmet Akgündüz'ün (2013) eseri, İslam hukukunda ve Osmanlı tatbikatında vakıfları genel hatlarıyla ortaya koymaktadır. Kadın ve vakıf konusunda önemli bir çalışma da Hasan Yüksel'e aittir (Yüksel, 1999). Yüksel bu çalışmasında özetle,

vakıf kuran kadınların Osmanlı toplumsal tabakadaki yeri, kökenleri, servetlerinin kaynağı ve vakıf kurma amaçlarını sorgulamıştır. Yüksel ayrıca 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı coğrafyasında kadınların genel olarak vakıf kurucular arasındaki oranlarını ve coğrafi dağılımlarını tespit etmeye çalışmıştır. Benzer bir çalışmayı Hüseyin Çınar (2015) da yapmıştır. Son zamanlarda vakfiyeler ve şer'iyeye sicillerine dayalı Osmanlı'da kadın vakıfları hakkında makaleler ve lisansüstü tezler artmaya devam etmektedir. Ancak bu çalışmaların bir kısmı vakıfların listelenerek tanıtılması ya da vakfiye ve şer'iyeye sicillerindeki bilgilerin benzer başlıklarla aktarılması şeklinde ortaya çıkmışlardır (Zeyrek, 2007; Taş, 2015; Abazi, 2016; Şensoy, 2019). Osmanlı'da vakıf kuran kadınlar başlığı altında yayımlanan kitap ve sempozyumlarda (Tülay, 1990; Başar, 2019) daha çok saray ve üst düzey yönetici ailelere mensup kadınların hayrat ve vakıfları üzerinde durulmuştur. Kadın vakıflarına dair müstakil bir çalışma olan, *Osmanlı Döneminde Ayntab'da Salihat-ı Nisvan Hayır Sahibi Kadınlar* (Kıvrım, 2017) isimli çalışma bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Adı geçen eserin en önemli özelliği sadece unvanı olanlara değil şehirdeki tüm kadın vakıflarını ortaya koymasındır. Gabriel Bear, kadın ve vakıf konusuna farklı bir yerden bakmaktadır. Bear, 16. yüzyılda Osmanlı vakıf verilerinden elde ettiği istatistiksel sonuçlara dayanarak vakıfların uzun süreçte kadınlar aleyhine işleyen bir sistem olduğunu ileri sürmüştür (Baer, 1983; Fay, 2014). Baer'ın iddialarının diğer Osmanlı/İslam şehirlerinde doğrulanmadığını savunan bazı araştırmacılar Osmanlı ve Müslüman toplumunda kadınların vakıflar aracılığı ile sosyal ve iktisadî görünürlüklerini ortaya koymuşlardır (Jennings, 1975; Gerber, 1980; 1983; Meriwether, 2014). Jennigs Kayseri, Gerber Edirne ve Bursa, Fay Kahire, Meriwether Halep şehir örneklerinde toplumsal cinsiyet odaklı kadın ve vakıf konusunda araştırmalar yayımlamışlardır.

1. Kadın Vakıfları ve Mülkiyet Stratejileri

Erkek ve kadınların takva ve hayır işlerinde yarışmaları gerektiğine dair ayet, vakıf ve hayrat konusunda en önemli motivasyonun din ve inanç olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki ayette iyi bir mü'minin, kadın veya erkek fark etmeksizin neler yapması gerektiğine işaret edilmektedir: "Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar ... sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ... işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükafat hazırlamıştır" (Kur'an-ı Kerim Meali, 2011, 33/35). Kadınların vakıf kurma nedenlerinin başında toplumda hayır yapma, hayırla anılma, ahirete yönelik sevap kazanma, sosyal statü, saygınlık, aile içi iktidar, mülkünü istediği şekilde yönetme gibi referanslar bulunmaktadır. Aşağıda detaylı olarak izah edileceği gibi Mardin'de kadınların çoğunlukla kurdukları aile vakıfları yanında, bu vakıflar aracılığıyla köy yolu tamiri, çeşme yapımı, cami aydınlatılması, çarşıda su dağıtılması, yazın su küplerinin içine buz kalıplarının atılması, taze mevsim meyvesi dağıtılması, fukaraya yardım gibi ahirete yönelik faaliyetler de bulunmaktadır. Osmanlı'da saray ve üst düzey devlet adamlarının hanım ve kızları, başta olmak üzere her sınıftan kadın, gayrimenkullerinin bir kısmını vakıf aracılığı ile hayır işlerine aktarmışlardır. Osmanlı şehirlerinde ortaya çıkarılan vakıf istatistikleri, vakıfların dörtte birinin kadınlar tarafından kurulduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kadınların kurduğu vakıfların oranı, 16. yüzyılda İstanbul'da %36,8 (Bear, 1983: 10), Edirne'de %20 (Garber, 1983: 37), 18. yüzyıl Mısır'ında %25 (Fay, 2014: 34), Osmanlı döneminde Ayıntâb şehrinde %36,6 (Kıvrım, 2017: 57) olarak tespit edilmiştir. Osmanlı genelinde kadın vakıflarının oranı %30.19 (Yüksel, 1999: 51) olarak tespit edilirken, Yediyıldız (2003:159) bu oranı 18. yüzyılda %17,7 olarak belirlemiştir.

Kadınların vakıflar bağlamında sosyal, iktisadî ve hukukî alandaki mücadeleleri, mülklerini yönetme becerileri ve toplumsal görünürlükleri vakfiye ve mahkeme tutanaklarından izlenebilir. İslam hukuku,

erkekler gibi kadınlara da mal edinme ve mülkünde tasarruf etme yetkisi verirken hibe, teberru, vasiyet ve vakıflar aracılığıyla servetini başkasına aktarma imkânı da vermiştir. Mülkiyet ilişkileri içinde kadınların en aktif oldukları alan vakıflardaki rolleridir. Kadınlar, miras veya ticaretle elde ettikleri servetlerini kendi eylem ve kararları doğrultusunda geliştirdikleri sosyal, toplumsal ve daha çok aile içi konuları doğrultusunda istedikleri gibi kullanmışlardır. Şer'î hukuk, tartışmaya açık kapı bırakmayacak şekilde mirasta kadınların payını belirlemiştir. Buna göre kadınların mali özerkliği vardır ve kocasından ayrı mal varlığına sahip olabilirler (Akyılmaz, 2017). Osmanlı toplumunda bir kısım kadınlar yüksek düzeyde mülk ve sermaye sahibi olabilmıştır (Göçek vd. 2015: 50). Mahkeme sicillerindeki tereke kayıtları, miras davaları ve vakfiyeler incelendiğinde Osmanlı'da kadınların İslam hukukunun kendilerine tanıdığı sınırlar içinde haklarını kullanma mücadelesi veren ve miras paylarını alan bireyler olduğu söylenebilir.

Aşağıda adları zikredilen bazı araştırmacılar, kadınların şer'î hukukun kendilerine tanıdığı bu hakla elde ettikleri malları sosyal ve toplumsal cinsiyetçi baskılarla erkeklere aktardıklarını iddia etmektedirler. 16. yüzyılda İstanbul'da vakıf kurucuların %36,8'nin kadın olduğunu tespit eden Bear, İslam toplumunda kadına tanınan mülkiyet hakkının Batı dâhil olmak üzere pek çok medeniyette görülmediğini vurgular (Bear, 1983: 10). Ancak Bear, kadın ve vakıf konusundaki görüşlerini daha sonra çok tartışılacak bir iddia ile sonuçlandırır. Ona göre, servetlerini erkek akrabalarının müdahalesinden korumak amacıyla kadınların kurdukları vakıflar, sanılanın aksine uzun aşamada aleyhlerine gelişmiştir. Böylece vakıflar, kadınların miras veya başka yollarla elde ettikleri mülklerin aşamalı olarak tekrar erkeklere transfer edilmesine hizmet ettiği gibi ekonomik açıdan da onları zayıflatmıştır (Bear, 1983, 27). Bear'e göre erkeklere oranla kadınların daha az vakıf kurmaları, kurulan vakıfların düşük hacimli olması, servetlerinin daha çok taşınır mallardan meydana gelmesi, İslam miras hukukunun kadına verdiği mülkiyet hakkının toplumsal baskıyla engellemesinden kaynaklanır (Bear, 1983: 11). İslam'da kadın ve siyer konusundaki çalışmalarıyla tanınan Roded da şer'î miras hukukunun kadınlara verdiği mülkiyet ve miras hakkının toplumsal baskı ile ellerinden alındığını iddia eder. Ona göre; "Toplumsal bilinç kadınların miras paylarının dışında tutulması, çeyizlerine (mehir demek istiyor) babaları tarafından el konulması ve kadınların hukukî mülkiyet haklarını talep etmekten kaçınmalarında" rol oynamıştır (Roded, 1999: 419). Ancak bu iddialar, toplumsal cinsiyet alanında çalışan araştırmacıların bir kısmı tarafından tereddütle karşılanmıştır. Söz konusu araştırmacılar, başka şehirlerde ve farklı yöntemlerle yapılan çıkarımlardan yola çıkarak bu iddiaların tamamen doğru olmadığını ortaya koymuşlardır. Jennigs Kayseri, Gerber Bursa ve Edirne, Meriwether ise Halep şehrinde kadınların mülkiyet konusunda vakıflar aracılığı ortaya koydukları irade ve iktisadî özerkliklerine vurgu yaparlar. Meriwether, Bear'ın kadın vakıflarına dair iddialarının, diğer Osmanlı şehirlerine kıyaslandığında tartışmaya açık bir konu olduğunu, her şehrin coğrafî ve sosyal şartları hatta her vakıf kuran kadının aile içi ve sosyal çevresinin spesifik bir olayı ortaya koyduğu gerçeğinin göz önünde bulundurulması gerektiği üzerinde durur. Meriwether, "kadınların mülk denetiminin özellikle kent taşınmazlarını ellerinde tutmalarını" kadınların mülk üstünde denetim kurmasını eskiden sanıldığından daha büyük bir iktisadî özerkliğin kanıtı saymakta; ancak sözü edilen özerkliğin fazla abartılmamasının da altını çizmektedir (Meriwether, 2014: 126). Kayseri şer'îye sicillerinde kayıtlı 1800'ün üzerinde kadının taraf olduğu davaları inceleyen Jennigs, Osmanlı toplumunda kadınların köle muamelesi gördüğü, pasif, ezilmiş, toplumdan soyutlanmış, kendileri dâhil mal ve mülklerinin ailedeki erkeklerin mülkü olduğu varsayımını hatırlatmakta, elde ettiği verilerle bunun aksini ortaya koymaktadır. Kadınların vakıf kurucusu olarak mülklerini istedikleri istikamette yönlendirdikleri, mahkemelerde davalı ve davacı olarak yer aldıkları, mülkiyetin kendilerine kısmen de olsa iktisadî özerklik verdiğine işaret

etmektedir (Jennigs, 1975: 54). Gerber; şer'iyeye sicillerindeki davalarda kadınların genellikle mülk sahibi olarak müdahil olduklarını delil göstererek, "kadınların sadece teoride değil; pratikte de İslam miras hukukunda etkili olabileceklerini" tespit etmiştir (Gerber, 1998: 331). Kadınların İslam toplumundaki yerini, mülkiyet ve miras hakkını öncelikle toplumsal baskılar değil hukuk kuralları belirlemektedir. Ancak toplumsal baskılar ve uygulamalar şer'î hukukun kadına verdiği mülkiyet hakkını kullanmasına değişik şekillerde zorluklar çıkarmıştır. Kadın ve miras konusunda önemli çalışmaları olan Akyılmaz, şer'iyeye sicilleri ve arşiv belgelerinde kadınların mülkiyet haklarını korumak için verdikleri ciddi mücadelenin, kadınların hukuken sahip oldukları miras ve mülkiyet haklarını kullanmakta çektikleri güçlüğü işaret ettiğini söylemektedir. Gül, hukukî düzenlemelerle uygulama arasındaki farka dikkat çekmektedir (Akyılmaz, 2017: 331).

2. Mardin Kadın Vakıfları

İslam şehirleri ve Osmanlı toplumunun genelinde erkeklerle beraber kadınlar da belli oranda vakıf kurmuşlardır. Mardin'de de kadınlar, ellerine geçen veya ticaretle elde ettikleri servetlerini vakıflar aracılığıyla akrabalarına ya da hayır cihetine nakletmişlerdir. Bu çalışmada 19. yüzyıl başından Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru Mardin'de kadınların kurduğu otuz vakıf tespit edilmiştir (bk. Ek 1: Tablo 1). Adı geçen vakıfların özellikleri, vakıf kuran kadınların sosyal statü ve kimlikleri, mal varlıkları, servetlerinin çeşidi ve cinsi, köy ya da şehir arazisi, menkul-gayrimenkul gibi ayrıntılar vakfiye ve şer'iyeye mahkemesi kayıtlarıyla ortaya çıkarılmıştır. Kadınların vakıflar aracılığı mülkiyet haklarını nasıl kullandıkları, vakıf kuran (vâkife), müteveli ve lehdar olarak rolleri sorgulanmıştır. Ayrıca vakıf malları ve yönetimi konusunda yıllarca süren mülkiyet davalarındaki tavır ve mücadeleleri de Mardin kadınlarının sosyal ve iktisadî kimliği hakkında ipuçları vermiştir.

Mardin'de kadınların kurduğu otuz vakıftan yedi tanesi aile vakfı (%23,3), on dört tanesi yarı aile vakfı (%46,6), dokuz tanesi de (%30) hayra dönük vakıflardır. Aile ve yarı aile vakıfları bu vakıfların %70'ini oluşturmaktadır. 18. yüzyılda Osmanlı genelinde kurulan vakıfların %7'si aile, %75 gibi büyük bir oran da yarı aile vakıflarına aittir (Yediyıldız, 2003: 15).

Vakıf mülkleri, şehirde menzil olarak değerlendirilen meskenler, ticari gayrimenkuller (dükkân, boyahane), köylerde ise bostan, bahçe, üzüm bağı, tarla, su kaynağı, değirmen ve meskenlerden oluşmaktaydı. Vakıflardan on altısının mülkü Mardin'de, üç tanesi hem şehir hem de kırsal alanda, on bir tanesinin mülkleri kırsal alanda bulunan gayrimenkullerden meydana gelmekteydi. Kırsal alanda vakfedilen mülklerin büyük bir kısmının sahipleri şehirli (Mardin) kadınlardı. Bunlardan sadece dört vakfın kurucusu Mardin'e yakın Rışmıl ve Kabala köylerinde ikamet eden kadınlardı. Şehirli kadınların sulak arazili köylerde gayrimenkulleri ve değirmen hisseleri dikkat çekmektedir. Kadınlar, köylerdeki tarla ve akarlarını ortaklıkla ve yardımcıları aracılığıyla işletmişlerdir. Rışmıl, Kabala ve Gurs gibi Mardin'in kıyısındaki köyler bölgenin su kaynakları açısından zengin mıntıkalarıdır. Kadınların buralarda mülk sahibi ve değirmenlerle kaynak sularda hissedar olmaları ciddi bir uğraş ve mücadeleyi gerektirmiştir. Bu arazi ve su nöbetleri ile ilgili mülkiyet ve ortaklık davalarının uzun yıllar sonra bile devam etmesi, kadınların servetlerini kolaylıkla başkasına bırakmadıklarını göstermektedir. Kadınların daha çok taşınır servete sahip oldukları, ellerine geçen gayrimenkulleri de satarak paraya çevirdikleri iddiası en azından Mardin için geçerli değildir. Bu şehirde vakıf kuran otuz kadından sadece birinin bir kısım malları taşınır kıymetli eşyadan meydana gelmiştir (BOA. MŞH. ŞSC. d. 6928, 49-50; MŞS.250). Diğerlerinin vakfettikleri ve satın alarak ellerinde bulundurdukları servetleri; dükkân, ev, değirmen, su nöbeti, bağ, bahçe, tarla gibi taşınmaz mülklerden oluşmaktadır (bk. Tablo 1).

Mardin’de kadınların vakfettiği mülklerin parasal kıymetleri belirtilmediğinden vakıfların büyüklüğü hakkında net bir rakam vermek mümkün görünmemektedir. Ancak vakıf mülklerinin bulunduğu yer ve işlevleri bu konuda bir fikir verebilir. Şehrin merkezinde vakfedilen evlerin bir kısmı iki katlı konak büyüklüğünde meskenlerdir. Dükkânlar da çarşının işlek noktalarında olup olmadıklarına göre değerlendirilebilirler. Köylerde vakfedilen tarla ve akarların sulu olanları belirtilmesine rağmen bu akar ve tarlaların ölçümleri ve fiyatları verilmemiştir. Ancak Meriwether’in vakıf boyutlarının tasnifine göre (Meriwether, 2014:130) vakfedilen gayrimenkullerin kaç parça mülkten oluştuğu kıymetleri hakkında nispeten bir fikir verebilir. Mardin’deki kadın vakıflarının %80’i küçük ölçekli vakıflardır. Bir-dört arasında parçadan oluşan vakıf sayısı yirmi dördtür (%80). Beşten büyük mülke sahip vakıf sayısı altıdır (%20). Bu rakamlara göre Mardin’de kadınların kurdukları vakıfların diğer Osmanlı şehirlerine (Meriwether, 2014: 130) benzerlik göstererek küçük ölçekli vakıflar olduklarını söylemek mümkündür (Gerber, 1983: 37). Erkeklerle oranla kadınların daha az ve daha küçük kapasiteli vakıflar kurduğu bu alandaki tüm araştırmacıların kabul ettiği bir gerçektir. Bunu Mardin kadınları için de söylemek mümkündür. Mardinli kadınlar zengin veya düşük gelirli fark etmeksizin ellerindeki tek parça dükkân, ev veya tarlayı vakfettiği gibi on beş ve yirmi iki parçadan oluşan büyük bir serveti de vakfetmiştir (Bkz. Tablo.1).

Adı geçen vakıflardan on tanesinin mülkleri vakıf kurucu kadınların eline satın alma, yedi tanesi miras, üç tanesi satın alma ve miras yoluyla geçmiş, yedi tanesinin de kaynağı belirtilmemiştir. Bu da kadınların satın alma, ticaret ve miras yoluyla mülk edindiklerini göstermektedir. Vakıf kurucu on üç kadın, servetlerinin büyük bir kısmını ticaret yaparak elde ettiklerini vakfiyede belirtmişlerdir. Satın alma yoluyla mülk edinmeleri, Mardinli kadınların bir kısmının ticari faaliyette bulduklarını göstermektedir. Kaynağı belli olan yirmi üç vakıftan on üçünün (%56,5) satın alma ve ticari faaliyet sonucu elde edilmesi kadınların ellerindeki mülklerini satmaktan ziyade hayatta oldukları müddetçe ellerinde bulundurmaya çalıştıklarını gösterir.

3. Vakıf Kurucusu, Müteveli ve Lehdar Olarak Mardin Kadını

Osmanlı’da cinsiyet ve kadın konulu araştırmalar bir kısım Batılı seyyah ve yazarların da etkisiyle genelde saray, üst düzey yönetici hanımları ve zengin kadınlar üzerinde yoğunlaşmıştır (Tülay,1990; Başar, 2019). Daha alt sıradan ve halktan kadınların Osmanlı tarihi içinde görünmeleri son yıllarda şer’iyye sicilleri ve vakfiyeler üzerinde yapılan araştırmalarla gündeme gelmeye başlamıştır (Roded, 1999: 418). Mardin’de vakıf kuran kadınlardan on bir tanesi (%36,6) zâdegân, çelevi, seyyid, şeyh, ağa olarak tanınan hânedân sahibi ailelere mensuptur. İki vakfın kurucusu da aslen köle olup, *mü’tika* (azat edilmiş) Elmas Hatun’dur. On yedi (%56,6) vakfın kurucusu bir ile on beş arası parçadan oluşan mülklerini vakfeden değişik gelir gruplarına mensup unvansız kadınlardır. Saide Hatun, Mardin müftüsü Hacı İsmail’in büyük servetinin varisi ve otuz dokuz parça mülkten oluşan vakfının mütevellisiydi. Saide Hatun, aynı zamanda ticaret, satın alma ve miras yoluyla eline geçen mülkleri de vakfederek Mardin’in şehir kimliğinde, ticaret ve mülk davalarında adından sıkça söz ettiren bir kadın olmuştur. Diğer vakıf sahibi kadınların büyük bir kısmı orta ve alt gelir seviyelerine mensup oldukları vakıfların büyüklüğünden anlaşılabilir (BOA. MŞH. SŞC. d. 6928, 93-95).

Vakıf kuran kadınların bir kısmı *muhadderrât / muhadramûn* olarak tanımlanmakta ve evden çıkmadan işlerini gördürmekteydiler. Evlerinde yardımcıları vasıtasıyla işlerini yürüten ve dışarı çıkmayan bu kadınların kamusal alanda görünmezliği Osmanlı toplumunda statü, saygınlık, asalet ve zenginliklerine işaret etmekteydi (Khoury, 2014: 112-124). Bu kadınlar ticarî faaliyetlerini cariyeye veya hizmetçileri aracılığıyla evlerinde görür, davalı oldukları durumlarda mahkeme heyetini kendi hanelerine çağırırlardı.

Kadılar, çoğunlukla bu kadınların hanelerine naip ve kâtibini gönderir, davaları özel hanelerinde görülürdü. Saide Hatun vakıf ve mülkleriyle ilgili işlemleri çözmek üzere mahkeme heyetini evine davet eden kadınlardandı. Mahkeme kaydında Saide Hatun'un davasının görülmesi için mahkemeye gelmek istemediği, işlerini vekili aracılığı ile de görmeyi reddettiği "muhaderrâttan olup cebren ihzârı dahi gayr-i mümkün" olduğu notu düşülmüştür. Mahkemeye gelmeyi reddederek, kamusal alanda görünmek istemeyen Saide Hatun'un isteği kabul edilerek Câmî'-i Kebîr Mahallesi'ndeki konağında, evkâf müdürü, şehir meclis azaları ve bir mübaşirden oluşan şer'î mahkeme kurulmuştur (BOA. MŞH. ŞSC. d. 6922:58). Vakıf kuran Mardinli kadınların sosyal statüsü vakfiyelerinde belirtilmesine rağmen yaşları, evlilik durumları, çocukları hakkında doğrudan bilgi bulunmamaktadır. Ancak vakfiyenin lehdarları ve kadınların vakıf üzerinden ortaya çıkan mülkiyet ilişkileri bu konuda ipuçları vermektedir. Vakfın şartlarından kadınların evli, dul, çocuklu, çocuksuz ya da erkek ve kız çocukları hakkında fikir yürütmek mümkündür. Vakıf kuran otuz kadın içinde sekiz tanesi, servetlerini kız kardeşlerinin çocuklarına ve onların evlatlarına vakfetmişlerdir. Bunlar muhtemelen çocuksuz veya dul kadınlardır. Ölümünden sonra mallarının kime ve nereye gitmesine vakıflar kanalıyla kendileri karar verdiler. Bu kadınlar mülkleri üzerindeki irade ve otoritelerini kullanarak, vakıfları aracılığıyla istemedikleri mirasçılarını engellemeye çalışmışlardır. Ayşe Hatun bint Seyit Ali, erkek çocukları olmasına rağmen mülkünü ayrı kocadan olan üç kızına yarı yarıya vakfetmiştir (BOA. MŞH. ŞSC. d. 6941:46). Sevda bint Davut menkul ve gayrimenkullerini kızına vakfetmiştir (BOA. MŞH. ŞSC. d.6928:49-50). Halime Hatun ise mülkünü kocası ve teyzesinin kızına vakfetmiştir (BOA. MŞH. ŞSC. d. 6943:10). Erkeklerden daha geniş bir yelpaze çizen kadın vakıfları, kurdukları aile ve yarı aile vakıflarında kadınların aile içi özel şartları neyi gerektiriyorsa ona göre davrandıkları anlaşılıyor. Kadınların bir kısmı da kocaları ile ortaklaşa vakıf kurarak "kayd-ı hayat" şartıyla mülklerinin idaresinde vakıf aracılığıyla birbirlerini müteveli tayin etmişlerdir.

Mardin'de vakıf kuran kadınların büyük bir kısmı (%83,3) vakfın ilk mütevellisi olarak kendilerini tayin etmişlerdir. Bunlardan beş tanesi hayrî vakıf olup ilk mütevelliliği hayır cihetinin başında bulunan müderris, şeyh veya imama verdiler. İki hayır vakfında kadınlar mütevelliliğe önce kendilerini, vefatlarından sonra şeyh veya müderrisleri tayin ettiler (BOA. MŞH. ŞSC. d. 6898: 61; BOA. MŞH. ŞSC. d. 6942:16). Hayatta oldukça vakıflarda kendilerini müteveli olarak tayin eden vakıf kurucusu kadınlardan yedi tanesi (%23,3) ölümlerinden sonra sadece erkek çocuklarını müteveli seçmişlerdir. Sadece kızlarını müteveli tayin edenler üç (%10), kız kardeşlerinin erkek veya kız çocuklarını seçenler beş (%16,6), erkek ve kızlardan erşed (en reşid) evlatlarını müteveli seçenler de yedi kişidir (%23,3). Bunlardan iki tanesi de kendilerinden sonra kayd-ı hayatla kocalarını ve aynı kocadan olma çocuklarını vakıflarına müteveli olarak tayin etmişlerdir. Kadınların vakıflarına müteveli olarak seçtikleri kişi yelpazesi bu tabloda erkeklerinkinden daha geniş görünmektedir. Kocaları, erkek çocukları, erkek kardeşleri, kızları, kız kardeşleri, teyzeleri, kız kardeş çocukları, bir kocadan olma çocukları (kocanın başka kadından çocukları hariç tutulmuştur), şeyh, cami imamı ve müderris gibi aile içinden ve ilmiye sınıfından kişileri vakıflarına kendilerinden sonra yönetici tayin ettiler. Bu tabloda vakıfların erkek veya kadınlar lehine işlediğine dair bir iz ve işaret görülmemektedir. Vakıfların belli bir süreçten sonra erkeklerin kontrolüne geçtiği savı doğrulanmamaktadır. Vakıf yöneticiliği tamamen mülk sahibi kadınların mülklerini istedikleri istikamete yönlendirilmesinde iradelerini ortaya koydukları şer'î ve hukukî bir araç olarak görülmektedir.

Bear, kadınların 16. yüzyılda kurdukları vakıflara oranla daha az sayıda müteveli olduklarını, vakıfların daha çok erkek mütevellilerin eline geçtiğini iddia etmiştir (1983: 22). Meriwether, Halep'te kadın ve vakıf hakkında yaptığı araştırmada farklı bulgulara ulaşmıştır. Halep'te vakıf kuran kadınların büyük

çoğunluğunun ilk müteveli olarak kendilerini ve ölümlerinden sonra da aile içi dengelere göre kızlarını, kız torunlarını, cariyeye ve kız kardeşlerini de atadıklarını, bu konuda mahkemelerde davacı ve davalı olarak ellerinden alınmak istenen tevliyet haklarını savunduklarını ve müteveli olduklarını ortaya koymuştur (Meriwether, 2014: 137). Aşağıda örneklendirileceği gibi, Mardin'deki kadın vakıflarının mütevellilerine bakıldığında Halep'teki araştırma bulgularının Mardin için de geçerli olduğu görülmektedir.

Mardin'de vakıf kurucusu kadınlar, gerek kendi hemcinsleri gerekse erkeklerin kurdukları vakıflarda müteveli olarak görev almışlardır. Örneğin Ayşe Hanım, satın alma yoluyla eline geçen üç dükkânın tamamının mütevelliliğini hayatta oldukça kendisine, ölümünden sonra Adile Hanım bint Yusuf Ağa'ya şart koşmuştur. Adile Hanım'dan sonra kızının oğlu Davut'un müteveli olması vakfiyede yer almıştır (BOA. MŞH. ŞSC. D. 6907: 118). Bu vakıfta müteveli ve lehdar seçilirken, cinsiyete değil aile içi dengelere bakılmıştır. Ayşe Hanım, vakfının yönetimini kendisinden sonra Adile Hanım'a vermiş, ondan sonra da kızının erkek oğlunu müteveli tayin etmiştir.

Hacı Musa bin Hacı Hüseyin Çelebi, Diyarbakır'da vakfettiği iki katlı hana erkek çocuklarını değil karısı Heti'yi müteveli tayin etmiş ve işletmek üzere anahtarını kendisine teslim etmiştir (VGM-d. 2005-230/453-455). Musa Çelebi'nin erkek çocuklarını ve üç torununu "umur-ı tevliyeti (vakfı yönetme işlerini) bihakkın ifaya muktedir olamayacakları" için bu görevi yapmaya muktedir, güvenilir ve müstakim bulunan karısı Heti Hatun ve erkek torunlarından Yusuf bin Hüseyin Çelebi'yi nasp etmiştir. Vâkıf, dört erkek torunundan üçünü azletmiş ölümünden sonra da müteveli olmalarını engelleyecek şart koymuştur. Aile içi bir anlaşmazlığa ya da *erşed olmadıklarına* (akıl hastalığı gibi) işaret eden bu muamelede Musa Çelebi üç erkek torununu miras ve vakıf gelirinden mahrum etmiştir (VGM d. 606-109/213).¹

Mardin'de Nakşibendi tarikatına mensup Şeyh Hamid Efendizâde Şeyh Mehmet Salih Efendi, Gurs bölgesindeki köylerde bulunan bağ, bahçe ve değirmen hisselerinden oluşan yedi parça mülkten oluşan vakfını erkek evlatlarına şart kılmıştır. Mehmet Salih Efendi, vakfın gelirinin üçte birini babası Şeyh Mehmet Ali Efendi türbesindeki kitapların bakımı, ciltlenmesi ve diğer hayır işlerini yerine getirmek üzere kız kardeşi Saliha Hanım'ı müteveli nasp etmiştir. Şeyhin erkek çocukları olmasına rağmen vakıf yönetimini Saliha Hanım'a vermesi bu işe diğerlerinden daha layık olduğunu göstermektedir (VGM d. 1759-47/81-82). Mardin Sancağı vakıf muhasebe defterinde otuz yedi dükkân, bağ ve bahçeden oluşan en büyük vakfın mütevellisi de bir kadındır. Hacı İsmail Efendi, vakfının mütevellisi Saide Hatun vekili Ali Efendi tarafından muhasebesi görülen vakfın H.1278/M.1861 ve H.1279/M.1862 senelerine ait muhasebe kaydında otuz yedi dükkân, bir bahçe ve bir bağdan oluşan vakfın iki yıllık kira geliri 5282 kuruştur. Saide Hatun, hayatta olduğu müddetçe babasından kalan vakfın ve diğer mülklerin idaresini bizzat elinde bulundurmuş, vakfa yöneticilik yapmış bunu erkek akrabalarıyla paylaşmamıştır (BOA. EV.d.17509/20).

Kadın vakıflarında lehdarlarda/yararlanıcılarda toplumsal cinsiyet izi merak edilen bir konudur. Kadın vakıf kurucuları vakıflarından kimleri yararlandırıyor veya kimlerin lehine vakıfta bulunuyorlardı? Vakıf lehdarlarını hangi nedenlerle ve neyi gözeterek seçiyorlardı? şeklindeki sorular Mardin kadın vakıfları için de merak konusudur. Gerek kadın gerekse erkek vakıflarında lehdarların seçiminde toplumsal cinsiyet ayırımı yapılmış mı? Kadınlar mallarını vakfederken beklendiği gibi kendi hemcinslerini mi tercih ediyorlardı? Elimizde Mardin kadın vakfiyeleri ve vakıf davalarını içeren belgelerde erkek ve kadın vakıf kurucular şer'î hukukun izin verdiği sınırlar içinde değişik alternatifler kullanarak iktisadî, sosyal ve aile şartları gözetlenerek bir seçimde buldukları söylenebilir.

1 Arapça vakfiyenin tercümesi için bk. VGM, d. 2005-230/453-455.

Mardinli kadınların on üç tanesi (%43,3) vakıflarında lehdar olarak kızlarını, yedi vakıf kurucu kadın (%23,3) kız ve erkek çocuklarını şer'î miras hukukuna göre müşterek olarak lehdar tayin ederken, bazıları da vakfı "ez-zükür dûne'l-inâs" (VGM d. 2113-164/323; BOA. MŞH. ŞSC. d. 6942:169) ibaresi ile kızlar hariç olmak üzere erkek evlatlara tahsis etmiştir. Bu tür vakıflarda kız veya dul olsunlar evli olmayan sulbî kızlarına hayatta oldukları müddetçe vakıftan, daha çok da meskenlerden yararlanma şartı konmuştur. Kadınların vakfa lehdar ya da mütevellî seçerken kadın ya da kızları tercih etmesi beklenirdi. Ancak Mardinli kadınlar mülklerini vakfederken bundan yararlanacak ve yönetecek kişileri cinsiyete göre değil, aile içi özel pozisyon ve sosyal şartlara bağlı olarak tercihte bulundular. Mülklerinin istemedikleri erkek akrabalarının eline geçmesini engellemek için kurdukları vakıfların ilk yararlanıcıları olarak daha çok kız kardeşlerini ya da teyzelerini seçerken, onlardan sonra gelecek lehdarlar arasında bunların kız çocuklarını hariç tutmuşlardır. Böylece ilk adımda mülklerini kocalarının erkek akrabalarının eline geçmesini engelleyerek kız kardeş ve teyzelerine intikalini sağlamış ikinci adımda toplumsal cinsiyetçi yaklaşımları şaşırtacak bir şekilde vakfın gelirini kız kardeş veya teyzelerinin erkek çocuklarına şart kılmışlardır. Vakıf gelirinin kız kardeş ve teyze gibi kadınlara transferi, ikinci adım görülmeden okunduğunda, vakıf kurucusu kadının kendi hemcinslerini kayırdığı gibi bir anlam çıkarılabilir. Ancak ikinci adımda adı geçen kadınların sadece erkek çocuklarının vakıftan yararlanmaları şartı cinsiyetçi bir seçimin en azından anılan dönemde ve araştırmaya konu edilen Mardin kadın vakıflarında söz konusu olmadığı görülecektir. Halep kadın vakıflarını araştıran Meriwether de vakıf yöneticilerinin seçilmesinin *toplumsal cinsiyete göre* belirlenmediğini ortaya koymuştur (Meriwether, 2014: 143). Mütevellî veya lehdarların neye göre seçildiği her vakfın özel şartları içinde değerlendirilmelidir. Şer'î miras hukukunun mirastan pay verdiği bazı akrabalarını mahrum bırakmak isteyen kadınlar (aynı zamanda erkekler) mülkünü kime gitmesini ve ölümlerinden sonra istedikleri cihete transferini vakıflar aracılığıyla sağlamaya çalışmışlardır. Aşağıdaki örnekler konuyu yeterince açıklamaktadırlar.

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûna mülhak evkaftan İmam Zeynel Abidin vakfından Nusaybin'e bağlı Alaca Kalayır Nahiyesi Telşeir köyündeki vakfın tevliyeti (idaresi) Mustafa, Yusuf ve Hatice kardeşler tarafından ortaklaşa yürütülmüştür. Mustafa ölünce yerine kızı geçmiş ancak başkası ile evliliği bahane edilerek idareye muktedir olamayacağı gerekçesiyle tevliyetin kendisinden alınması için (halası dâhil) diğer kardeşler tarafından dava açılmıştır (BOA. MŞH. ŞSC. d. 6913: 23). Bu örnekte türbedarlık ve vakıf mallarını yönetme görevi, evlilik, aile içi dengeler ve kişisel özelliklere göre şekillenmiştir. Babasının hissesini alan kızın evliliği ile ailenin ortak malına yabancı birine gitmesinden korkulmuştur. Kardeşlerinin kızının yöneticilik yapamayacağını iddia edenlerden bir tanesinin halası olması, mülkiyet ilişkilerinin cinsiyet üzerine kurulmadığını göstermesi açısından ilginçtir.

Kadınların kurdukları vakıflar içinde en büyük payı alan aile ve yarı aile vakıfları, varlıklı kadınlara mülklerini vakıf koruması altına almak hem de hayatları boyunca edindikleri mal ve mülklerinin ellerinden çıkmasına mani olmak imkânı vermiştir. Bu vakıflar ölüm, boşanma, tabii afetler ve yaygın sosyal problemler karşısında geride kalan kadın ve çocuklara erkek veya kız fark etmeksizin uzun vadeli güvenli mali güvence sağlama aracı olarak artmıştır. Aile vakfı kurma amaçlarından sayılan malın müsaderesi, aile şerefi veya mülkünü miras taksimatında bölünüp yok olması endişesi Mardinli kadın vakıf kurucularında öncelikli konu değildir. Onlar daha çok mülklerini bu vakıflar aracılığı ile İslam miras hukukunun taksimatını bertaraf edecek şekilde, belirledikleri kişiler ya da hayır cihetine transfer ettiler. Şer'î hukukun miras taksimatından kaçınmak için yine aynı hukukun kendilerine tanıdığı mülkiyet, teberru, vasiyet, hibe ve vakıf gibi şer'î araçlarla servetlerini istedikleri gibi kullanma hakkından yararlandılar.

Barkan'ın (1942:161) "evlatlık vakıf, vâkıf'ın arzu ettiği şekilde (mülklerin) tasarruf edilmesini mümkün kılan bir vasiyetname halini alması kabil olduğu için izhar edilmekte idi" tespiti Mardin kadın vakıflarında da görülmektedir.

Mardin Nakîbüleşrafı Şeyh Muhammed 78550 kuruş kıymetli on dükkân, şehrin en güzel bahçeli konağı olan Firdevs kasrı, üç bahçe, dört akarsu kaynağı ve iki değirmen hisselerinden oluşan vakfının mütevelliliğini erkek evlatlarına bırakmıştır. Ancak zevcesi Bedriye Hanım ile kızlarına bekar veya dul kaldıkları müddetçe Firdevs Kasrında (konağında) oturma hakkı vermiştir. Geçimleri için de Firdevs bahçesinin yıllık gelirinden erkek çocuklarla eşit olarak yararlanmalarını vakfiyesinde şart kılmıştır (VGM d. 1759-201/1341). Nakşibendi tarikatından Şeyh Hamit Efendi, erkek evlatlarına şart kıldığı vakfında "fevkânî bir evi, altında ocağı, dâhilinde küçük bir âhûru müstemîl kısmın süknâsını" (oturma hakkını) dul olarak yaşadığı müddetçe ölünceye kadar zevcesi Hatice Hatun'a vermiştir. Evin batı cihetinde yeniden bina ettiği odanın oturma hakkını da içindeki ocak ile birlikte oğlu Abdurrahman'ın validesine (ikinci karısı) tahsis etmiştir. Ayrıca kızları Zeynep, Ayşe ve Adile'nin de bekar oldukları müddetçe vakfettiği evde oturma hakkına sahip olacaklarına dair şart koymuştur (VGM d. 2142-384/375).

Bazı vakfiyelerde vakıf kurucuları erkek ve kızlarına şer'î miras kurallarına uygun olarak "li'z-zekeri mislü hazzı'l-ünseyeyn" erkeğe iki, kadına bir hisse verilecek şekilde geliri bölüştürmüşlerdir. Hacı İsmail Efendi bin Ahmet Efendi, otuz beş dükkân, bir bostan, bir değirmen, üç üzüm bağının gelirini, erkek ve kız evlatlara şer'î miras hükümlerine göre vakfetmiştir. Ayrıca mütevelliliğini önce erkek oğulları onlardan sonra erkek torunlara geçmeden kız çocuklarına şart kılmıştır (VGM d. 2113-12/18-19).

Bazı erkekler de sadece kızlarına ve evlatlarına vakıfta bulunmuşlardır. Dizdarzâde Osman Ağa Mardin'de bir evini sadece kızlarına ve onların evlatlarına vakfetmiştir (VGM d.1760/97/183-184). Mühtediye Ayşe'nin oğlu Mustafa annesinden miras kalan bir bostanı karısı Adile Hatun'a vakfetmiştir. Mustafa, bu yolla muhtemelen başka bir kadından olma çocuklarını vakfettiği evin hisselerinden mahrum bırakmıştır (BOA. MŞH. ŞSC. d. 6898: 78). Görüldüğü gibi vakıflara lehdar seçilirken toplumsal cinsiyete dayalı herhangi bir seçimde bulunmamıştır. Hayır sahipleri vakıflarının menfaat ve gelirini tercih ettikleri hayır cihetinin yanında daha çok aile içinden birlikte hareket ettikleri akrabalarından kadın erkek fark etmeksizin tercih ettikleri birine şart koşmuşlardır.

4. Kadınların Vakıflarda Yöneticilik (Tevliyet) Mücadelesi

Mardinli kadınlar mahkemelere yansıyan vakıf davalarında, oğulları, erkek kardeşleri, kocaları, kız kardeş, hala ve teyzelerine karşı mahkemede davalı ve davacı olarak mal varlıklarına dair iradelerini ortaya koymuşlardır. Bu kadınlardan bir kısmı, yıllarca süren davalarda en yakın erkek veya kadın akrabalarıyla müteveli veya lehdar olma konusunda çekişerek, hukuk mücadelesi vermişlerdir. Kadınların kocaları ve diğer akrabalarından bağımsız mülk edinmeleri, miras, ticaret ve alım satım yoluyla servetlerini arttırmalarını kimi araştırmacılar abartılı ifadelerle ortaya koyarken bazıları bu durumu görmezden gelmiştir. Ancak kadınların mal ve mülke dair sosyal ve iktisadî rolleri, vakıf aracılığıyla servetlerini yönetme gerçeğine rağmen, İslam toplumunda kadınların mülkiyet, iktisadî rolleri ve sosyal kudretleri erkeklerle kıyaslandığında abartılmaması gerektiği kanaati daha gerçekçi görünmektedir (Gerber, 1983: 17).

Kadınların ilerleyen aşamalarda vakfa lehdar, müteveli, davalı veya davacı olarak verdikleri mücadele şer'iyeye sicillerindeki mülkiyet davalarından izlenebilmektedir. Aşağıda bu davalardan örnekler verilmiştir.

Mardin Şehidiye Mahallesi'nden Zemzem binti Muhammed, babaannesinin elli yıl önce kurduğu vakfın

şartları gereği erkek kardeşi Ahmet hakkında mütevellî olma nöbetini kendisine vermediği için şer'î mahkemeye müracaat ederek şikâyetçi olmuştur (BOA. MŞH. ŞŞC. d. 6897: 37).

Meryem bint İbrahim, büyük dedesi Şahkulu Bey'in vakfına mütevellî olan dört erkek akrabasına vakıf yönetiminde kendisine haksızlık ettikleri için dava açan kadınlardan birisiydi (VGM d. 1760-118/226). Davayı kaybeden Meryem, yedi yıl sonra tekrar vakıf payı ve yönetim hakkını mahkemeye taşıdı (VGM d. 1759-180/347). Büyük dedelerinin yıllar önce kurduğu vakıftaki paylarını isteyen ve davayı kaybetmelerine rağmen işin peşini bırakmayan kadınlar mülkiyet konusunda iddia edildiği gibi pasif ve edilgen bir konumda olmadıklarını göstermişlerdir.

Mardin Teke Mahallesi'nde Ayşe bint Hıdır Gömlü, vekili aracılığıyla erkek kardeşi Abdulkadir'in otuz yıldır babalarının vakfettiği mülklerin tevliyet ve gelirlerini kendisiyle paylaşmadığını iddia ederek dava açmıştır. Ayşe Hanım erkek kardeşiyle otuz yıl süren mülkiyet davasını kaybetmesine rağmen tekrar dava açarak hukukî mücadeleden vazgeçmemiştir (BOA. MŞH. ŞŞC. d. 6906: 60).

Vahide bint Feyzullah, büyük anneleri Merve Hatun'un erkek ve kız evlatlarına şer'î miras kurallarına göre vakfettiği Kabala köyündeki sulu ve susuz arazi ile meyveli ve meyvesiz ağaçlar ve kâgir bir köşk, su nöbeti ve üzüm bağının tevliyet hakkı davasını uzun mücadeleler sonunda kazanmıştır. Üçüncü nesilde erkek kardeşlerinin çocuklarından mahkeme kararıyla geri almıştır., (BOA. MŞH. ŞŞC. d. 6898: 13; BOA. MŞH. ŞŞC. d. 6898: 53; VGM d. 2018-118/221).

Elmas bint Abdullah babasının adından da anlaşılacağı üzere Kermozâdelerin kölelikten gelme gelinidir. Kocası Hacı Hüseyin vefat edince kendisine Mardin şartlarına göre büyük bir servet kalmıştır. Elmas Hatun, mallarının bir kısmını vasiyet, teberru ve vakfetmiştir. Babussor Mahallesi'nde oturan Elmas Hatun mahkemeye bizzat müracaat ederek, elindeki mevcut bütün mal, eşya, akar, değirmen, nakit para vb. mal olarak adlandırılacak her şeyini aile içinde birlikte hareket ve güç birliği ettiği büyük oğlu Seyyid Musa'ya devretmiştir. Böylece diğer varisler tüm mal ve mülkten mahrum bırakılmışlardır. Elmas Hatun'un mülk üzerindeki bu tasarrufları aile içinde tepki çekmiş, torunları Reşide ve Mustafa mahkemeye başvurarak ninelerinin mülkleri haksız olarak kendilerinden aldığını iddia etmişlerdir. Elmas Hatun'un aslen cariye olup, mu'tika da olmadığını (Cariyelikten azat edilmediğini) öne sürerek, mirastan kendi hisselerine düşen 17947 kuruşu talep etmişlerdir. Elmas Hatun'un mülk mücadelesinin nasıl sonuçlandığına dair bir kayıt yoksa da kadın ve erkek aile bireyleri arasındaki kıyasıya mülkiyet davasının daha uzun yıllar sürdüğü tahmin edilebilir (BOA. MŞH. ŞŞC. d. 6922: 57).

Kadın ve mülkiyet konusunda ilginç bir örnek de Mardin Müftüsü Hacı İsmail Efendi'nin kızı Saide'nin mücadelesidir. Saide Hatun, kırk dükkân ve onlarca parça gayrimenkulden oluşan babasının vakıflarının mütevellîliği yanında, ticaret yaparak elde ettiği büyük bir serveti de yönetmiştir. Vakıf gelirlerini, dükkânların kiralarını toplamak, kendisi adına alım-satım ve ticari işlerini yürütmek üzere oğlu Molla Muhammed Derviş'e vekâlet vermiştir. Oğluyla ailevi sorunlar yaşadığı anlaşılan Saide Hatun, kendisine verdiği yetkileri geri çekmiş, öz oğluyla mahkemede karşı karşıya gelmiştir (BOA. MŞH. ŞŞC.d. 6928: 97-98).

Saide Hatun'un vefat eden kız kardeşinin, oğlu Ali ise vefat eden annesinin vakıftaki hissesini almak için teyzesi (Saide) karşısında on sene hukukî mücadele vermiştir (BOA. MŞH. ŞŞC.d. 6882: 2-3). Ancak Ali'nin davasına karşılık Saide Hatun, daha önce adına tescil ettirdiği tüm mal varlığını oğluna devrederek yeğeni Ali'nin hukukî hamlesini boşa çıkarmak istemiştir (BOA. MŞH. ŞŞC.d. 6928: 93-97). Ali mülk davasını H.1279/M.1863 yılında ilk davadan on yedi yıl sonra kazanarak Saide Hatun'un elindeki vakfın yarısına vâkıf evladı olarak hak kazanmıştır (BOA. MŞH. ŞŞC.d. 6922: 58).

Yukarıda verilen örneklerde, Mardin’de kadınların vakıf yönetimine dair mücadele ve hukuk önünde sürdürdükleri davalardaki rolleri açıkça görülmektedir. Kadınların bir kısmı erkek ya da kız kardeşleriyle, gelinleri veya torunları ile hukuk mücadelesi içinde oldular. Vakıf yönetimini ellerinde tutmak için mahkemelerde yıllarca süren davaların tarafı oldular. Kadınlar mülkiyet konusunda sadece erkek akrabalarıyla değil, gerektiğinde oğulları, kız kardeş ve gelinleriyle hukukî yollarla mücadele ettiler.

Sonuç

Erkek ve kadınların takva ve hayır işlerinde yarışmaları gerektiğini bildiren dinî emirler, vakıf kurumunun en önemli motivasyon kaynağıdır. Vakıf kuranlar arasında azımsanmayacak oranda kadınlar da bulunmuştur. Mardin’de kadınların kurdukları vakıfların büyük bir kısmı aile ve yarı aile vakfıdır. Osmanlı Dönemi’ndeki kadınların vakıf faaliyetleri/tasarrufları konusunda yapılan çalışmalarda daha çok saray kadınlarının hayrat ve vakıfları üzerinde durulmuştur. Son yıllarda sıradan hayır sahibi kadınların vakıflarına dair eserler de ortaya çıkmaya başlamıştır. İslam hukuku kadınlara mülk edinme ve mülkünde istediği gibi tasarruf ederek hibe, teberru, vasiyet ve vakıflar aracılığıyla servetini transfer imkânı vermiştir. Mülkiyet ilişkileri içinde kadınların en aktif oldukları alan vakıflardaki rolleridir. Kadınların bir kısmı miras veya ticaretle elde ettikleri servetlerini kendi eylem ve kararlarıyla sosyal, toplumsal ve daha çok aile içi konuları doğrultusunda istedikleri gibi kullanabilmişlerdir.

Mardinli kadınlar vakıflarında müteveli olarak öncelikle kendilerini hayatta oldukları müddetçe müteveli tayin ettiler. Vakıf kuran kadınların bir kısmı dul ya da çocuksuzlardan oluşuyor. Bu kadınların on bir tanesi unvan sahibi, on dokuzu ise sıradan belli bir nispeti ve unvanı olmayanlardır. Konu edinilen kadın vakıflarının büyük bir kısmı küçük ölçeklidir. Vakıf sahibi kadınlar mülklerini miras, hibe, mehir ve ticaret yoluyla edinmişlerdir. Vakıflardan on dokuzunun mülkleri Mardin merkezinde, on birinin mülkleri köylerde. Beş vakfın hem şehir merkezinde hem de kırsalda mülkü bulunmaktadır. Şehir merkezinde oturan kadınların kırsalda da mülkleri vardır. Kadın vakıflarından beşinin sahipleri köyde ikamet etmektedirler. Mardin’de kadın vakıflarına konu olan mallar biri hariç tamamı gayrimenkul mülklerden oluşmaktadır. Mardinli hayır sahibi kadınlar vakıflarının gelirinden; çarşıda su dağıtılması, yazın esnaflar için su küplerine buz konması, köy yolu bakımı, camilerin bakım ve ışıklandırılması, ruhlarına kuran okunması gibi cihetlere sarf edilmesini vakıf şartı olarak belirlemişlerdir.

Mardin’deki kadınlar vakıf kurucusu, müteveli ve lehdar olarak mülklerini yönetmek ve sahip olma konusunda on yıllarca süren davaların tarafı olmuşlardır. Şer’î hukukun kendilerine verdiği tüm imkânları kullanarak servetlerinin istemedikleri kişilere transferini engellemeye çalışmışlardır. Vakıfların, kadınların miras veya başka yollarla elde ettikleri mülklerin aşamalı olarak tekrar erkeklere transfer edilmesine hizmet ettiği iddialarının en azından Mardin’de kadın vakıfları için söz konusu olmadığı söylenebilir. Kadınların miras veya ticaretle elde ettikleri mülklerini taşınmaz eşyaya dönüştürerek ellerinde uzun süre tutmadıkları iddiası da Mardinli kadın vakıf kurucuları açısından doğru değildir. Adı geçen kadınların büyük bir kısmı vakfettikleri servetleri mirasla beraber satın alma ve ticari faaliyet sonucu elde etmişlerdir. Bu kadınlar, mülklerini hemen satmayarak en azından hayatta oldukları müddetçe ellerinde bulundurmuşlardır.

Erkeklere oranla kadınların daha az ve daha küçük kapasiteli vakıflar kurduğu gerçeği Mardin kadınları için de söz konusudur. Mardinli kadınlar zengin veya düşük gelirli fark etmeksizin ellerindeki tek parça dükkân, ev veya tarlayı vakfettikleri gibi on beş ve yirmi iki parçadan oluşan büyük servetlerini de vakfetmişlerdir. Öte yandan Mardin’de vakıf kurucusu kadınlar gerek kendi hemcinsleri gerekse erkeklerin kurdukları vakıflarda müteveli olarak görev almışlardır. Mardinli kadınlar kurdukları aile ve yarı aile vakıflarında

aile içi özel şartları neyi gerektiriyorsa ona göre davranmışlardır. Şer'î miras hukukunun mirastan pay verdiği bazı akrabalarını mahrum bırakmak isteyen kadınlar (aynı zamanda erkekler), mülkün kime devredileceğini ve ölümlerinden sonra istedikleri cihete transferini vakıflar aracılığıyla sağlamaya çalışmışlardır. Mardinli kadınlar mahkemelere yansıyan vakıf davalarında, oğulları, erkek kardeşleri, kocaları, kız kardeş, hala ve teyzelerine karşı mahkemede davalı ve davacı olarak mal varlıklarına dair iradelerini ortaya koymuşlardır. Kadınların mal ve mülke dair sosyal ve iktisadî rolleri, vakıf aracılığıyla servetini yönetme gerçeğine rağmen, İslam toplumunda kadınların mülkiyet, iktisadî rolleri ve sosyal kudretleri erkeklerle kıyaslandığında abartılmaması gerektiği kanaati daha gerçekçi görünmektedir.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

A- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

a. Mardin Şer'ıye Sicil Defterleri:

BOA. Meşihat, Şer'ıye Sicil Defterleri, MŞH. ŞSC.d.6928; MŞH. ŞSC.d. 6922; MŞH. ŞSC.d. 6941; MŞH. ŞSC.d. 6943; MŞH. ŞSC.d. 6898; MŞH. ŞSC.d.6942; MŞH. ŞSC.d. 6907; MŞH. ŞSC.d. 6897; MŞH. ŞSC.d. 6906; MŞH. ŞSC.d. 6882; MŞH. ŞSC.d.6913.

b. BOA. Evkaf Defterleri, EV.d.17509.

B. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

H VGMA. Defter (d.): d. 2005-230; d. 606-109; d. 1759-47; d. 1759-180; d. 2018-118; d. 1760-118; d. 1759-201; d. 2142-384; d. 2113-12; d. 1760-97.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Abazi, Kübra (2016). *XVII. Asrın İlk Çeyreğinde Bursa'da kadınlar Tarafından Kurulan Vakıfların Kuruluş Amaçları ve İşleyişleri*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Akyılmaz, Sevgi Gül (2007). "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (1/2), 471-502.

Akyılmaz, Gül (2017). "Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Sorunlar". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (Özel Sayı), 325-364.

Barkan, Ömer Lütfi (1940). "İslam-Türk Mülkiyet Hukuku tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller I, Şer'i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, (6/1), 156-181.

Barkan, Ömer Lütfi ve Ekrem H. Ayverdi (1970). *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Enstitüsü.

Bear, Gabriel (1983). "Women and Waqf: An Analysis of the Istanbul of 1546". *Asian and African Studies*, (17), 9-27.

Çınar, Hüseyin ve Miyase Koyuncu Kaya (2015). *Vakıflar Kaynaççası*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.

Çınar, Hüseyin (2012). "Osmanlı Döneminde Ankara'da Vakıf Kuran Kadınlar". *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*. ed. Yılmaz Kurt. Ankara: AÜDTCF Yay. (C. I), 287-322.

Duran, Tülay (1990). *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar: Hanım Sultan Vakfiyeler*. İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi.

Fay, Mary Ann (2014). "Kadınlar ve Vakıflar: 18. Yüzyıl Mısır'ında Mülkiyet, İktidar ve Toplumsal Cinsiyetin Nüfuz Alanı". *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*. ed. Madeline C. Zilfi. çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 27-47.

Jennings, Ronald (1975). "Women in Early Seventeenth Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Courts of Anatolian Kayseri". *Journal of the Economic and Social History of the Orient (JESHO)*, (18/1), 53-114.

Gerber, Haim (1980). "Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa, 1600-1700". *IJMES*, (12), 231-244.

_____ (1983). "The Waqf Institution in Early Ottoman Edirne". *Asian and African Studies*, (17), 29-45.

_____ (1998). "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadın'ın Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)". çev. Hayri Erten, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (8/8), 327-345.

Göçek Fatma Müge ve Bear, Marc David (2014). "18. Yüzyılda Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları". *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*. ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 48-64.

Khoury, Dina Rizk (2014). "Terlikler Kapıda mı, Kapalı Kapılar Ardında mı: Ev İçinde ve Kamusal Mekânda Musullu Kadınlar". *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 103-124.

Kıvrım, İsmail (2017). *Osmanlı Döneminde Ayntâb'da Sâlihât-ı Nisvan (Hayır Sahibi Kadınlar)*. Ankara: Gazikültür A.Ş.

Köprülü, M. Fuat (1942). "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü". *Vakıflar Dergisi*, (2), 1-37.

Köprülü, M. Fuat (2019). *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*. İstanbul: Alfa Yay.

Kur'an-ı Kerîm Meali (2011). Halil Altıntaş- Muzaffer Şahin, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Meriwether, Margaret L. (2014). "Yeniden Kadınlar ve Vakıf Üstüne, 1770-1840". *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*. ed. Madeline C. Zilfi, çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 125-147.

Öztürk, Nazif (1999). "Sosyal Siyaset Açısından Osmanlı Dönemi Vakıfları". *Osmanlı 5*, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yay. 34-44.

Roded, Ruth (1999). "Osmanlı Tarihine Cinsiyet Açısından Bakılması". *Osmanlı 5*. ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yay. 418-428.

Şensoy, Fatma (2019). "Kıbrıs Sicillerinden Kadınların Kurduğu Vakıf Örnekleri". *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, (12/4), 61-74.

Taş, Yasin(2015). "Osmanlı Son Yüzyılında Urfa'da Kadın Vakıfları". *Journal of History Studies*, (7/1), 191-211.

Vakıf Kuran Kadınlar (2019). Yayına Hazırlayan: Fahameddin Başar. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.

Yediyıldız, Bahaeddin (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yüksel, Hasan (1999). "Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI-XVII. Yüzyıllar)". *Osmanlı 5*. ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yay. 49-55.

Zeyrek, Özlem Soyer (2007). *Kadın Vakıfları: Kütahya Örneği (1789-1923)*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.

19. Yüzyılda Mardin Kadın Vakıfları ve Kadınların Mülkiyet İlişkileri

Ekler:

Ek 1.

Tablo 1: Mardin'de Kadın Vakıfları

Vakıf Kurucusu	Yer	Malın Cinsi ve Adedi	Elde Edilme Şekli	Vakfın Türü	Vakfın Leh-darları	Mütevelli
1- Meryem bint Hacı Şaban	Mardin	İki Katlı Ev (1)	-	Aile Vakfı	Erkek evlatları	Erkek Evlatlar
2-Halime bint Muhammed	Mardin	Konak (1) Bağ (1)	-	Yarı Aile Vakfı	Kocası ve teyzekızı, Cami	Teyzekızı
3-Hatice bint Kasım Çelebi	Mardin Safa Vadisi	Bostan (1) Bağ (1)	-	Aile Vakfı	Kız kardeş çocukları	Kız kardeş çocukları
4-Züleyha bint Hüseyin	Mardin	Ev (1)	Satın alma	Hayri Vakıf	Müderris	Molla A.Baki
5-Hatice bint Muhammed	Mardin	Ev (2)	-	Hayri Vakıf	Müderris, Cami	Molla A.Baki
6-Emine bint Osman	Kırsal	Bostan (1) Eyvan (1) Kuyu (3)	Satın alma	Aile Vakfı	Kız kardeş çocukları	Kız kardeş çocukları
7-Papu bint Hacı Hasan	Mardin	Ev(1)	Satın alma	Yarı Aile Vakfı	Kocası, Cami	Kocası
8-Hace bint Seyyid Mehmet	Kırsal	Bağ (1)	Satın alma	Yarı Aile Vakfı	Kocası, Çocukları, Cami	Kocası Çocukları
9-Merve bint Mustafa	Kırsal	Köşk (1) Su nöbeti (3) Bahçe (1) Bağ (1)	-	Aile Vakfı	Üvey Oğlu ve kızları	Üvey Oğlu ve kızları
10-Peyruze bint Hacı Kemal	Mardin	Dükkân (3)	Satın alma	Aile Vakfı	Oğlu	Oğlu
11-Zemzem bint Şeyh Muhammed	Mardin	Dükkân (2)	Satın alma	Hayri Vakıf	Hayır işi	Oğlu
12-Zühre bint İbrahim	Mardin Kırsal	2 Katlı ev (1) Tarla (2)	Miras, satın alma	Aile Vakfı	Erkek-Kız evlatları	Evlatları (erkek-kız)
13-Zemzem bint Hacı Osman Ağa	Mardin	Ev (2) Su kuyusu (1)	Miras	Yarı Aile Vakfı	Erkek-Kız evlatları Cami	Evlatları
14-Esma bint Hüseyin Bey	Mardin Kırsal	Dükkân (6) Bostan (2) Tarla (3) Zeytinlik (2) Bağ (2)	Miras	Yarı Aile Vakfı	Kız kardeş çocukları, Cami	Evlatları
15-Şemse bint Yusuf	Rısmıl Köyü	Bostan (1) Bağ (1) Tarla (2)	Miras	Yarı Aile Vakfı	Kızları, Cami	Kızları
16-Emine bint Ali bin Hamo	Rısmıl Köyü	Bağ (1) Bahçe (1) Bostan (1) Ev (1)	Miras	Yarı Aile Vakfı	Erkek ve kız çocukları, Cami	Evlatları
17-Ayşe bint Seyyid Ali	Mardin	Dükkân (4)	Miras, Satın alma	Yarı Aile Vakfı	Kızları Çarşıda su dağıtma	Evlatları

18-Zemzem bint Yusuf Bey	Kırsal	Bahçe (1) Su nöbeti (1)	Satın alma	Yarı Aile Vakfı	Kız kardeşi oğlu, Hayır işi	Kız kardeşi oğlu
19-Zübeyde bint Ali Bey	Kırsal	Bostan (1) Bahçe (1)	Miras	Hayri Vakıf	Köy yolu bakımı	Kız kardeşi oğlu
20-Reşide bint Abdullah	Mardin	Dükkân (2)	-	Hayri Vakıf	Müderriş, Cami	Müderriş
21-Sevda bint Davut Demluci	Mardin	Ev (1) Dükkân (1) Bağ (1) Ev Eşyası	-	Yarı Aile Vakfı	Kızı, Cami	Kızı
22-Emoş bint Hacı Bekir	Kabala Köyü	Bostan (1)	-	Yarı Aile Vakfı	Erkek evlatları, Çarşıda su dağıtma	Oğlu
23-Saide bint Hacı İsmail	Mardin Kırsal	Dükkân (10) Ev (1) Sulu akar (11)	Miras, Satın alma	Yarı Aile Vakfı	Evlatları Hayır işi, Cami	Evladı
24-Münteha bint Millizâde İsmail Bey	Mardin	Boyahane (1) Dükkân (1)	Satın alma	Hayri Vakıf	Hayır işi	Kız kardeşi oğlu
25-Kureyş bint Mustafa	Mardin	Dükkân (1)	-	Hayri Vakıf	Cami	Cami İmamı
26-Saliha bint Şeyh Mehmet Ali Efendi	Kırsal	Bahçe (1) Bağ (1) Değirmen (3)	Miras, Satın alma	Yarı Aile Vakfı	Evlatlar (kız-erkek eşit), Hayrat	Erkek kardeşi
27-Halime bint Muhammed	Kırsal	Bostan (1) Bahçe (1) Mai cari (1) Bağ (1) Köşk (1)	Satın alma	Hayri Vakıf	Şeyh Hamid Efendi Cami	Şeyh Hamid
28-Ayşe Hacı bint Muharrem	Mardin	Dükkân (3)	Satın alma	Hayri Vakıf	Yazın su dağıtımı, Mevsim meyvesi dağıtımı	Kızı
29-Elmas bint Abdullah	Mardin Kırsal	Dükkân (1) Bağ (1)	Miras	Yarı Aile vakfı	Oğlu, Hayır işi	Oğlu
30-Fatma bint Ali ve Kızları	Rışmıl Köyü	Bahçe (1)	-	Aile	Evlatları	Evlatları

